

TRÀNSIT DE GÈNERE EN INFANTS TRANSSEXUALS

Marina Rubio Zurera. Tutora: Elisabeth Ballús.

Blanquerna-URL. Grau d'Educació Primària. TFG. 2019/20

Resum: La transsexualitat fins el 2018 era definida com a malaltia mental per l'OMS. Actualment, ja es considera com a disfunció sexual. Una persona transsexual no se sent identificada amb el sexe assignat en el naixement, que trenca la rigidesa del que és apropiat pels homes o per les dones. És a dir, és una condició de la sexualitat humana, que fa referència a l'absència d'identificació amb el sexe biològic. Aquest estudi consisteix en l'anàlisi del trànsit de gènere d'un menor transsexual a partir d'una experiència real d'una menor de 9 anys i d'una recerca en la realitat del col·lectiu. Per portar a terme aquest estudi s'ha utilitzat la metodologia qualitativa a partir d'un anàlisi descriptiu. S'han realitzat quatre entrevistes; a la seva família, la seva escola i a dos experts del col·lectiu. Els resultats obtinguts apunten que manquen recursos i existeix una desinformació, tant a les escoles com a la societat, sobre la realitat de les persones transsexuals, i especialment dels menors. Els resultats mostren que els factors que incideixen més en el procés de transició més importants són la família i l'escola, a banda de la societat, la sanitat i la legislació. Per concloure, sembla que la societat cada cop coneix més el col·lectiu i és més visible, tot i això encara queda lluitar i reconèixer els seus plens drets. D'aquesta manera, es replanteja el concepte d'educació davant d'aquesta realitat i sorgeix la nova pedagogia *queer*, amb escoles on els infants poden escapar de tanta norma i on poden ser.

Paraules claus: Menor transsexual, col·lectiu LGTBIQ+, diversitat sexual, identitat de gènere, transició.

Abstract: This study is an analysis of the process of gender transformation of an underage transsexual individual, conducted with the insight of first-hand experience along with research into the reality of the transgender community. In order to pursue this study, the qualitative methodology based on a descriptive analysis of the reality of a 9 year old trans has been used by performing interviews with her family, her school and experts in the matter. Until 2018 transsexuality was defined as a mental illness by

the WHO and nowadays is categorised as a sexual dysfunction. A transsexual individual doesn't feel identified by the gender assigned at birth, therefore they break against the stiff male and female stereotypes. Some of the most relevant results suggest a lack of resources and the existence of disinformation, both in schools and in society, about the reality of transgender people, most specifically in regards to minors. Despite these difficulties, the personal experience analysis is quite strong and enriching. The results show that the factors that most affect the transition process are family and school. To conclude, society seems to be understanding more about the transgender community and it's becoming more visible, although there's still a struggle in recognizing their full rights. However, there is a great lack of information about process management and the process itself. In this way, the idea of education is raised in the face of this lack and the idea of queer pedagogy arises, with schools where to escape so much norm and where to be able to be.

Key words: Gender transformation, collective LGTBQ+, sexual diversity, gender identity, transition.

INTRODUCCIÓ

La meua motivació per realitzar aquest treball la considero personal i professional. És personal en el moment en què formo part del col·lectiu LGTBQ+ (Lesbianes, Gais, Transgènere/Transsexual/, Bisexuals, Intersexuals, Queer i qualsevol altra identitat) i persones properes a mi són trans. D'aquesta manera la transexualitat i el col·lectiu es converteix en la meua realitat juntament amb la meua vocació, l'educació. Paral·lelament, la motivació personal es transforma en motivació professional a l'hora de pensar en el meu futur com a mestre. La meua visió desconeguda sobre la transexualitat a les aules em motiva a voler conèixer la realitat educativa en aquest sentit, per créixer com a futura mestra i seguir formant-me.

La transexualitat és la diferència entre el sexe assignat a la persona per altres en néixer, en relació amb la combinació estadísticament més freqüent entre la identitat i l'anatomia genital, i la identitat sexual o de gènere que la persona sent i manifesta. (Aventín Ballarín, 2018). En altres paraules, és una condició de la sexualitat humana, que fa referència a l'absència d'identificació amb el sexe biològic (De Toro, 2015). El sentiment d'incomoditat amb el sexe biològic comença a aparèixer, en la majoria de casos, en la infància. Encara que, les persones adultes que envolten a aquests menors

solen pensar que és una fase transitòria en el seu desenvolupament i que simplement estan manifestant la seva sexualitat (De Toro, 2015). La prevalença de menors transsexuals estimada, d'acord amb el que posa de manifest l'associació de famílies de menors transsexuals Chrysallis (2018) és molt dispar dependent dels estudis als quals es faci referència. No obstant això, cada vegada més aquest coincideixen en la dada que hi ha una persona transsexual per cada 1.000 aproximadament, i tenint en compte a més que encara hi ha moltes persones trans* que viuen ocultes.

La realitat que viuen les persones transsexuals, en la nostra societat, és desconeguda i està plena d'estereotips i estigmes negatius. D'aquesta manera, les persones que pertanyen a aquest col·lectiu tenen complicacions respecte a la identitat, i és important estudiar els factors interns, els quals s'han organitzat en l'individu per la seva condició de transsexual per intervenir sobre aquests. Per tant, el paper que l'àmbit educatiu pot i ha d'incidir en la futura normalització d'aquesta realitat és molt important. L'escola garanteix l'adquisició de diferents coneixements que confirmen el saber i de l'adequat desenvolupament personal dels alumnes. (Pérez, V. 2018). Per aquest motiu, pels nens i nenes transsexuals, l'escola és la seva principal realitat i és el seu dia a dia com qualsevol infant. Però és cert que per un transsexual no només influeix molt en la seva vida l'escola, sinó la seva família, la societat i l'administració de les seves dades i els seus drets. Tot això influeix per igual a qualsevol persona, però en aquest cas aquests quatre factors incideixen de manera molt directa en com pot desenvolupar-se un infant transsexual i incideixen en com serà la persona i la seva vida. Malgrat que tots aquests quatre factors s'han desenvolupat molt positivament al llarg dels anys.

La percepció de les persones transsexuals en el món ha evolucionat i ha fet possible que actualment existeixin lleis i valors que donen veu i drets a aquestes persones. Des del 1978 que va succeir la derogació de la Ley de la Peligrosidad va haver un avanç, però el avanç més gran en l'àmbit social va ser el deixar de ser invisibles (Reguero, 2019). Fins a arribar actualment a la Llei 11/2014 que emmarca l'Estatut d'Autonomia per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia. Això va donar un nou impuls a la implementació de mesures efectives contra la discriminació i violència que pateix el col·lectiu LGBTI i, tal com s'estableix en el preàmbul, "per assegurar que a Catalunya es pugui viure la diversitat sexual i afectiva en plena llibertat" (Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social i Família 2016).

Tot i que encara avui dia s'intenta evolucionar per garantir igualtat a les persones transsexuals. Ja que no ha sigut fins el 2018 que s'ha eliminat la transsexualitat de l'apartat de malalties mentals de l'Organització Mundial de la Salut (OMS). És per aquest motiu que la "incongruència de gènere" sortiria de l'apartat de "malalties mentals" per a passar al de "disfuncions sexuals", i deixarà de ser considerat un trastorn psicològic per a quedar-se en una referència a la situació física.

La meua recerca se centra a tenir contacte directe amb aquests 4 factors; una família amb un infant transsexual, una escola, un expert i una associació. Amb la intenció de conèixer com es treballa des de dins, com hauria de ser la manera de treballar i quines conseqüències, tant positives com negatives, poden repercutir en un nen o nena transsexual.

MARC TEÒRIC

Per comprendre el concepte de transsexualitat és important incorporar les definicions d'altres conceptes a aquest. Actualment no es té consciència del que realment significa cada paraula que s'utilitza dins del col·lectiu LGTBIQ+. És imprescindible conèixer la diferència entre sexe i gènere, ja que el gènere és un tema intrínsec al sexe, per la qual cosa estan relacionats entre si. Per tant, per realitzar un estudi de la transsexualitat és convenient realitzar un anàlisi de la identitat de sexe i gènere. (Dácil García, Y. 2017). Segons la Guia per a la incorporació de la diversitat sexual i de gènere a les universitats catalanes a partir de la Llei 11/2014, el sexe és la categoria que defineix les característiques sexuals primàries i secundàries del nostre cos (cromosomes, gònades, càrrega hormonal, genitals...). La biologia ha classificat tradicionalment els cossos entre les categories de mascle i femella, però no tots els cossos poden encasellar-se en aquestes dues categories.

Per altra banda, segons el glossari redactat per l'associació Chrysallis (2020), el gènere és el conjunt de característiques adoptades, socialment i culturalment, com a expressió i manifestació de la identitat sexual de les persones. A més trobem altres conceptes com; trans, és tota persona la qual la seva identitat sexual no coincideix amb l'assignada quan va néixer. Sense prejudicar altres accepcions socials, el terme trans empara múltiples formes d'expressió de la identitat de gènere o categories com a persones transsexuals, transgènere, travestís, variants de gènere, *queer* o persones de gènere diferenciat, així com als qui defineixen el seu gènere com «un altre» o

descriuen la seva identitat en les seves pròpies paraules. Però, si entenem per sexe ser dona o home (o les dues coses o cap), i per gènere allò que es considera socialment masculí o femení, la paraula idònia per a definir a aquella persona que no s'identifica amb el sexe assignat en néixer seria "transsexual". En altres ocasions "transgènere" s'utilitza de manera inadequada, prenent fer una distinció entre persones trans que haurien decidit realitzar-se una cirurgia genital (utilitzant en aquest cas el terme transsexual), i persones que no s'haurien realitzat aquesta cirurgia (utilitzant en aquest cas el terme transgènere), però tenir realitzada una cirurgia genital no marca cap diferència en la identitat, afavorint la categorització de les persones entre més o menys trans, més o menys autèntiques, amb més o menys drets, tot això basat en un sistema binari dicotòmic cisexista i exposant la intimitat de les persones, dret fonamental que no s'hauria de violar (Velasco Malagón, T. 2017).

El simple fet que no es diferenciïn actualment aquests conceptes com molts d'altres, ja deixa veure que no existeix una acceptació natural de la realitat de les persones transsexuals. A més, avui dia la transfòbia existeix per a moltes persones com un fet que succeeix i no com un problema que s'ha de solucionar. Molts dels conceptes són desconeguts per a nens i nenes que viuen aquesta realitat. Per aquest mateix fet els hi fa ser més vulnerables i innocents quan pateixen una situació transfòbica, ja que ells i elles mateixes no conceben la seva situació com estranya i realment no ho és. L'expressió de gènere es refereix als comportaments, rols, vestimenta, aficions i gestualitat d'una persona (Kirichenko, K. 2019).

En la nostra societat hi ha una clara divisió entre els comportaments associats a la masculinitat i els associats a la feminitat. No s'ha de confondre expressió de gènere. Aquesta última fa referència al gènere amb què una persona se sent identificada, i no sempre coincideix amb l'expressió de gènere. És a dir, un home pot ser molt femení i això no implica que se senti identificat com a dona, o viceversa. Aquestes actituds que poden tenir els infants transsexuals fan confondre al seu entorn, tant al seu entorn més proper com el més secundari. I és per aquestes accions per les quals poden patir situacions incòmodes que distorsionin la seva realitat de qui són (Chrysallis, 2018).

Context actual

Tal i com diu Reguero, P. (2019) la situació de transsexualitat en els menors ha estat tradicionalment ignorada en tots els àmbits, inclòs el familiar. Recentment la conscienciació social sobre la salut infantil en el seu aspecte més ampli, incloent-hi no

sols l'absència de malaltia sinó també el benestar integral del menor, ha facilitat que des de les famílies es presti més atenció a les nenes i nens. L'escolta activa de les seves necessitats i l'atenció als seus comportaments, ha portat a les famílies a buscar assessorament amb la finalitat de facilitar el seu desenvolupament personal en un espai de respecte i seguretat. Davant la falta de respostes per part de les administracions i amb la complicitat de les noves tecnologies, sorgeix l'associació Chrysallis al 2013, que reuneix famílies de tot l'Estat Espanyol el punt del qual en comú és el fet de tenir un fill o filla menor transsexual. Aquestes famílies provenen d'ambients socials variats, els nivells culturals, professions, tipus de família i creences religioses són molt diverses.

L'associacionisme els proporciona l'avantatge d'obtenir informació ràpida i la possibilitat d'aprendre unes famílies d'unes altres. L'accés a altres persones que viuen circumstàncies semblants i el fet de sentir-se abrigats faciliten enormement l'apoderament" necessari per a afrontar els reptes que suposa ser una o un menor trans* o tenir un fill o filla transsexual (Aventín Ballarín, N.2015).

L'existència d'associacions com Chrysallis dona oportunitat, no només als infants, sinó a tothom per estar informats, per ajudar i contribuir al desenvolupament d'un nen o nena transsexual actualment. Aquesta associació proporciona assistència a escoles i a famílies per qualsevol cosa que necessitin psicològicament i administratiu.

A l'hora de fer referència als problemes que aquesta condició sexual comporta, el principal inconvenient a destacar seria l'escassa atenció i actuació que reben les persones transsexuals en l'àmbit educatiu. És fonamental que una persona menor transsexual rebi una atenció específica, tant per a reforçar la seva identitat com per a evitar traves en el centre educatiu en el qual es troba, en aquest cas, de discriminació o exclusió social, ja que, les persones transsexuals són un grup vulnerable i exclòs socialment, Segons Dácil, Y (2017) aquest es troba en una posició de desavantatge social en comparació amb la resta de la societat.

En relació amb això, els centres educatius han de tenir una informació adequada i apropiada per a l'actuació en casos de transsexualitat, per a així, poder aplicar les mesures necessàries. Associacions com Chrysallis, proporcionen informació i eines a les escoles per fer-ho. El primer pas és identificar els factors condicionants que posicionen a les persones transsexuals en desavantatge social, com poden ser el desgast psicològic en haver d'enfrontar-se a una situació amb la qual no se senten

identificats, problemes d'autoestima i la reassignació de sexe mitjançant per la qual, se sotmeten a una intervenció quirúrgica. Segons Herrero i Díaz (2009), les persones transsexuals tenen imposades una sèrie d'amenaçes externes, és a dir en l'àmbit social, les quals perjudiquen l'individu en el seu desenvolupament personal i el posiciona en desavantatge social en comparació amb la resta de la societat. Existeixen els Documents per a l'organització i la gestió dels centres redactats per la Generalitat (2016) on es recullen actuacions que han de dur a terme els centres en diversos supòsits. Concretament el punt 1.7 Atenció a infants i adolescents transgènere o intersexuals en els centres especifica quines són les actuacions possibles en aquests casos; d'acord amb la Llei 11/2014.

Respecte al factor administratiu, el marc legislatiu que es regeix a Espanya, podem distingir en el Boletín Oficial del Estado una Llei, en la qual s'exposa la no discriminació cap a les persones per motius de sexe o gènere i el reconeixement dels seus drets. Es tracta de la Llei 11/2014, de 18 d'octubre, de no discriminació per motius d'identitat de gènere i de reconeixement dels drets de les persones transsexuals. L'objectiu d'aquesta llei és desenvolupar i garantir els drets de Lesbianes, Gais, Bisexuals, Transgènere i Intersexuals (LGBTI) i evitar-los situacions de discriminació i violència, per a assegurar que a Catalunya es pugui viure la diversitat sexual i afectiva en plena llibertat. (Llei 11/2014)

La Llei recull la demanda històrica del moviment associatiu que ha liderat durant dècades la reivindicació dels drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals, que han assolit en els darrers anys un reconeixement social i polític que se'ls havia negat, però que encara és lluny de la plena normalització. Segons s'especifica concretament en aquesta llei, es pretén avançar en el reconeixement dels drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals en tres sentits:

1. Completar la legislació sobre els drets i llibertats del col·lectiu LGTBIQ+.
2. Garantir el desenvolupament bàsic de les competències que té la Generalitat i que han estat encomanades per mitjà dels fulls de ruta que han marcat els plans de Govern.
3. Complir i complementar la legislació existent, l'Estatut d'autonomia, la normativa estatal i la normativa europea en matèria de drets i deures de les persones.

Aquesta llei vol regular un seguit d'aspectes en què les estadístiques dels darrers anys demostren la conveniència d'actuar respecte d'aquesta qüestió. En aquest sentit, un

dels objectius de la Llei és promoure estudis que facilitin dades reals de la situació i regular la garantia estadística en la recollida de dades.

Un dels àmbits que regula aquesta llei és el de la necessària formació i sensibilització de qualsevol professional que en algun moment de la seva carrera es pugui haver d'enfrontar a un cas relacionat amb la discriminació per raó d'orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere, i també el deure d'intervenció.

En l'àmbit de l'educació s'han regulat qüestions perquè en tot el sistema educatiu, com ara en els continguts dels materials escolars, en les activitats esportives escolars i en les de lleure infantil i juvenil, en els recursos formatius o en la formació de mares i pares, es tingui en compte la diversitat afectiva i sexual i s'eviti qualsevol mena de discriminació, i perquè es disposi de mesures de prevenció i actuació contra l'assetjament de què puguin ser objecte les persones LGBTI en el medi escolar. (Llei 11/2014)

És important saber que els principis que regeixen les diferents legislacions són dispars i no sempre estan basats en l'autodeterminació de la identitat i en la despatologització. També que hi ha competències que pertanyen a l'àmbit estatal i unes altres, com la sanitat i l'educació, que són transferides a les diferents Comunitats Autònomes (García Casuso i Aventín Ballarín (2018).

Segons les autores de la Guía de acompañamiento para familias de Chrysallis (2018), actualment no existeix cap llei estatal específica estatal excepte la 3/2007, de 15 de març, reguladora de la rectificació registral de l'esment relatiu al sexe de les persones trans, que exclou a les persones menors de 18 anys i les obliga a passar per un diagnòstic patologitzat i per dos anys d'hormonació (a més de ser necessari tenir la nacionalitat espanyola).

Hi ha dues propostes de llei en curs que inclouen una cobertura més àmplia de les identitats trans*¹ des d'una perspectiva despatologitzant.

Respecte a les famílies, no han de "decidir" si la seva filla/e/o és trans o no ho és perquè ningú pot fer-ho i, en qualsevol cas, no seria una decisió de la seva competència. L'única cosa que la família pot decidir és si està disposada a acompanyar, i brindar un espai segur perquè el seu fill o filla investigui i pugui trobar i

¹ En el text s'utilitza preferentment el terme «trans*» amb un asterisc, com un concepte «paraigües» que pot incloure diferents expressions i identitats de gènere. El que l'asterisc afegeix és assenyalar la heterogeneïtat alhora concebre el cos, la identitat i les vivències que van més enllà de les normes socials binaries imposades

desenvolupar la seva veritable identitat sexual. La família té l'obligació moral i legal de protegir i donar suport a les persones menors de 18 que estan al càrrec seu i aquesta ha de ser sempre i en tot moment la seva prioritat. Com a família, és important seguir una sèrie de pautes com l'escolta, estar informats, proporcionar seguretat i respecte, reconèixer la seva identitat i respectar el ritme de la persona.

Pel que fa a l'àmbit social, l'any 2011, s'adopta la Resolució 17/19 del Consell de Drets Humans de l'ONU sota la rúbrica «Drets humans, orientació sexual i identitat de gènere», sent la primera resolució de les Nacions Unides sobre la igualtat, la no discriminació i la protecció dels drets de totes les persones qualsevol sigui la seva orientació sexual, expressió i identitat de gènere i que condemna formalment qualsevol acte de violència o discriminació en qualsevol part del món. La seva aprovació va obrir el camí al primer informe oficial de les Nacions Unides sobre aquest tema, preparat per l'Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans, denominat «Lleis i pràctiques discriminatòries i actes de violència comesos contra persones per la seva orientació sexual i identitat de gènere», i a l'informe «Nascuts lliures i iguals: Orientació sexual i identitat de gènere en les normes internacionals de drets humans» (Nova York-Ginebra, 2012).

Posteriorment, el setembre de 2014, el Consell de Drets Humans adopta una nova Resolució (27/32) en la qual es lamenta de les violacions dels drets humans i requereix a l'Alt Comissionat perquè posi al dia l'informe A/HRC/19/41 sobre la violència i la discriminació contra les persones per motius d'orientació sexual i identitat de gènere d'on neix l'informe «Lleis i pràctiques discriminatòries i actes de violència comesos contra persones per la seva orientació sexual i identitat de gènere».

Segons Jernow, A. (2012), les paraules inicials de la Declaració Universal de Drets Humans són inequívokes: “Tots els éssers neixen lliures i iguals en dignitat i drets”.

No obstant això, les actituds homofòbiques summament arrelades, sovint combinades amb la falta de protecció jurídica adequada contra la discriminació basada en l'orientació sexual i la identitat de gènere, exposen a moltes persones LGBTIQ+ de totes les edats i en totes les regions del món a violacions flagrants dels seus drets humans. Es discrimina contra elles en el mercat laboral, a les escoles i als hospitals i en certs casos fins són maltractades i desheretades per les seves pròpies famílies. Als carrers i ciutats de tot el món són víctimes selectives d'atacs físics: pallisses, cops, abús sexual, tortura i assassinat. I en més de 75 països les lleis discriminatòries

tipifiquen penalment les relacions privades i consentides entre persones del mateix sexe, exposant-les a ser arrestades, jutjades i empresonades (Jernow, A. 2012)

Actualment existeix una mancança de coneixement sobre la realitat d'aquest col·lectiu en la societat sobre les persones transsexuals i això fa que no siguin totalment reconegudes.

OBJECTIU GENERAL

1. Analitzar la realitat del procés de transició d'un nen o nena transsexual. Com és o com hauria ser aquest procés?

I té dos subobjectius:

- 1.1. Identificar la realitat actual de la comunitat transsexual.
- 1.2. Saber quins factors afecten la vida d'un infant transsexual.

MÈTODE

Disseny: El tipus de metodologia de la meua recerca és qualitativa, ja que es preten comprendre la singularitat dels fenòmens a través d'un anàlisi descriptiu de les accions humanes i de la vida social. Per tant, és un tipus d'estudi descriptiu per la meua identificació i definició de les variables que componen el fenomen i l'anàlisi de manera independent. Es defineix com a recerca de camp en un estudi transversal.

El mètode per realitzar la recerca d'informació i l'avaluació dels fets reals és utilitzar fonts de documentació sobre les dades actuals de la situació de les persones transsexuals.

Participants:

- Una família; pare, mare, menors transsexual i menor cis².
- Escola de l'infant transsexual; cap d'estudi.
- Una experta del col·lectiu LGTBIQ+ en el trànsit social.
- Una participant en l'associació Chrysallis.

² Cis (Gènere): Aquest prefix significa «junt a», «el mateix que». Recentment s'ha començat a utilitzar aquest prefix per denominar a les persones que no són trans*. Aquelles persones per a les quals coincideixen la identitat de gènere, la seva expressió de gènere i el sexe assignat en el naixement amb les expectatives tradicionals sobre com han de ser els homes i les dones.

El criteri pel qual es van triar aquests participants concrets és el coneixement de l'experiència de la família a través de la seva participació en un documental. El contacte amb aquesta família em va fer arribar a l'escola, l'associació i la persona experta en el col·lectiu. La mare de la família és la mateixa persona que la participant entrevistada de l'associació Chrysallis.

Un cop realitzades les trobades i les entrevistes, he obtingut tota la informació necessària per realitzar enquestes i recollir dades sobre la meua recerca a nivell social. Un cop fet això, s'han pogut avaluar tota la informació recollida i arribar a unes primeres conclusions.

Instruments:³

- Entrevista semiestructurada, amb cinc preguntes, adreçada a la família de la menor transsexual. Fa referència a les dimensions 1.1. Transsexualitat i 1.3. Infant.
- Entrevista semiestructurada, amb sis preguntes, adreçada al cap d'estudi de l'escola. Fa referència a les dimensions 1.1. Transsexualitat, 1.2. Actualitat, 1.3. Infant.
- Entrevista semiestructurada, amb vuit preguntes, adreçada a la experta del col·lectiu en el trànsit social. Fa referència a les dimensions 1.1. Transsexualitat i 1.2. Actualitat.
- Entrevista semiestructurada, amb nou preguntes, adreçada a la participant en l'associació Chrysallis. Fa referència a les dimensions 1.1. Transsexualitat, 1.2. Transsexualitat, 1.3. Infant.

Es realitza en una sola trobada totes les entrevistes, excepte l'entrevista semiestructurada a la família, se'n realitzen dos.

Procediment: Les dades recollides en el projecte són a través de documents oficials de la Generalitat de Catalunya o de l'estat i també d'articles sobre el col·lectiu LGTBI. Les autores dels articles consultats són totes especialitzades en els conceptes del col·lectiu o són persones les quals la seva realitat és dins del col·lectiu. Els documents oficials m'han proporcionat dades molt concretes i específiques sobre les mesures, els protocols, les lleis, les modificacions... Mentre que els articles m'han proporcionat dades tant d'opinió, dades recollides dels últims anys del recorregut del col·lectiu i experiències personals. A més, vaig poder realitzar una trobada curta, a causa de les

³ Preguntes de les entrevistes a annexos.

condicions, amb una participant que té un càrrec dins l'associació Chrysallis i també és mare d'una nena transsexual. La menor va néixer amb genitals masculins i actualment s'identifica com una nena. En aquesta trobada he pogut conèixer la menor trans* i vaig poder realitzar una conversa informal amb ella. Amb aquesta trobada vaig poder ordenar les meves idees sobre el meu projecte i em va proporcionar eines per saber on havia de cercar informació i com la podia constatar segons les intencions del meu treball.

Les dades obtingudes gràcies a la participació dels entrevistats seran d'ús exclusiu intern de la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i l'Esport-Blanquerna. Tots els participants han signat el consentiment informat per complir estrictament les condicions ètiques de confidencialitat exigides en una recerca d'aquestes característiques.

RESULTATS I DISCUSSIÓ

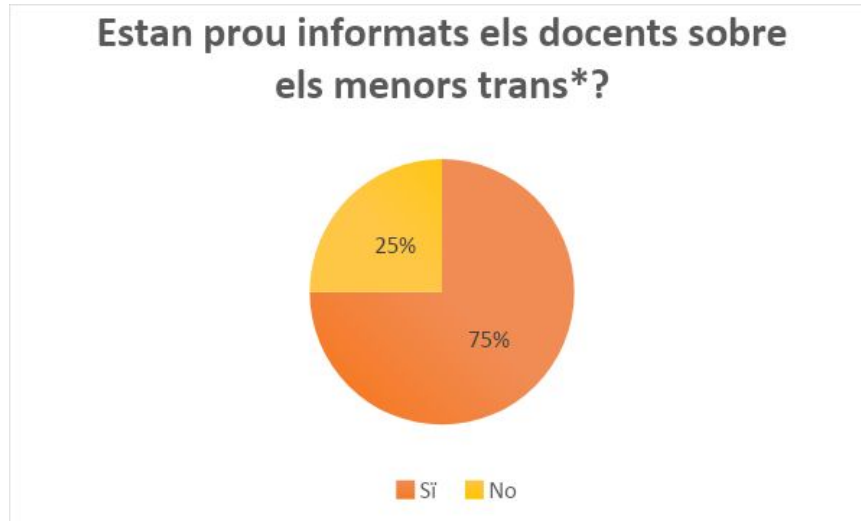
Després d'analitzar les entrevistes als factors que han incidit en el trànsit d'una menor trans* s'ha conegut la seva realitat de molt més a prop. A més, l'entrevista realitzada a l'experta i a Chrysallis m'ha donat l'oportunitat de conèixer també la realitat del col·lectiu.

A continuació s'explicaran els resultats obtinguts tenint en compte els dos objectius marcats. Pel que fa al primer, "**identificar la realitat actual de la comunitat transsexual**", s'ha obtingut a través de dues entrevistes, a una experta i a Chrysallis, s'ha preguntat sobre diferents aspectes relacionats amb el col·lectiu. Aquests són els següents: **1) La situació del col·lectiu actualment 2) La gestió del trànsit.** Juntament amb les entrevistes de la família i l'escola sobre l'experiència personal d'una menor trans*.

- 1) Pel que fa a **la situació del col·lectiu trans*** actualment cal dir que els quatre participants opinen que encara existeix un gran camí per recórrer per millorar aspectes que incideixen en la vida d'un menor trans*. L'aspecte en què més coincideixen els entrevistats és la desinformació en la societat. S'arriba a barrejar conceptes com identitat sexual i orientació sexual, es posa en dubte que un menor trans* no pot saber qui és, però en canvi un menor cis ho té clar i no pot estar equivocat. Aquests resultats estan d'acord amb Dácil García, Y. (2017).

A partir de l'entrevista de la família i les preguntes realitzades als experts, s'han obtingut resultats sobre la informació o desinformació dels docents per gestionar la situació d'un menor trans* a l'escola i a l'aula. Segons la família i els experts, a les escoles, tant per l'equip docent com per l'alumnat, hi ha una manca d'informació sobre la diversitat. No tenen formació ni inicial ni permanent, tenen interès però un gran nombre ni tan sols veuen la possibilitat de l'existència i no sabrien com actuar. Creuen que necessiten xerrades, formacions, bones eines i un llenguatge inclusiu. Tal com diu l'experta, la formació permanent és escassa, moltes vegades depèn de sindicats amb la qual cosa es restringeix molt el tipus de preparació necessària. Molts dels professionals docents desconeixen l'existència de l'apartat 1.7 *Atenció a infants i adolescents transgènere o intersexuals en els centres educatius* del Document actuacions del centre en diversos supòsits, Generalitat de Catalunya (2016) .

Pel que fa l'escola, creuen que en general estan ben informats i han dut a terme una bona gestió del canvi. Tot i que això va ser possible perquè en el moment de la petició per part de la família, es van mobilitzar per tenir un assessorament per part de l'associació Chrysallis.

Imatge 1: Informació dels docents de l'escola sobre els menors trans*

D'aquests resultats es desprèn que els menors trans* no tenen els mateixos drets que els menors cis, la qual cosa crea por i dubtes tant als menors com a les famílies. Això es detecta en el moment que els docents necessiten mobilitzar-se per si mateixos per poder estar informats i atendre a un alumne trans. És cert que el col·lectiu viu amb aquests fantasmes a causa de la

desinformació i la transfòbia que arriba a existir per aquesta desinformació. Però els entrevistats afirmen que aquests menors cada cop estan més apoderats i gràcies a la lluita per part de tot el col·lectiu, van avançant en lleis, drets i respecte. Coincideix amb Requero, P. (2019) que afirma que la situació de transsexualitat en els menors ha estat tradicionalment ignorada en tots els àmbits (Requero, P. 2019), ja que existeix una mancança d'informació.

- 2) Pel que fa a la **gestió del trànsit**, en el moment que una persona expressa que no se sent identificat amb el sexe que se li va assignar en néixer, la resta de persones, família i societat, no té més opció que respectar-ho. El menor és qui marca els tempos, decideix que, com i quan fer les coses. La família sempre ha de tenir un paper de suport, d'acompanyament, sempre al seu costat, tots els trànsits són diferents. Aquestes declaracions dels experts coincideix totalment amb els principis de Reguero, P. (2019). A partir de l'entrevista de la família es desprèn que el procés de transició ha estat pautat per la menor. La nena ha sigut en tot moment qui ha marcat els tempos i la gestió legal del seu canvi està dirigida segons els passos que ella dona. Seguint la Llei 11/2014, la menor no pot canviar el sexe al seu DNI, ja que ha de ser major d'edat i acreditar 2 anys d'hormonació. Actualment, no cal adjuntar un informe de disfòria de gènere per canviar el nom del DNI dels menors trans*. Cal que la menor es presenti al registre, amb els seus progenitors o tutors legals, adjuntat el padró i el certificat de naixement per canviar al seu nom sentit. Segons els experts, el fet de no poder canviar el seu sexe pot arribar a afectar a aquesta persona a l'hora de donar explicacions contínuament en moltes situacions de la seva vida, sobretot en el tema de l'esport.

Quant a la gestió per part de l'escola, des del moment que hi ha la demanda per part de la família es gestionen els canvis de nom pertinents en els seus documents de l'escola. L'escola declara que es gestiona amb naturalitat i el màxim de respecte possible. Alhora, l'escola realitza una sessió formativa i d'assessorament per part de l'associació Chrysallis, en la qual participa tot el claustre. Tot seguit, es va realitzar un consell d'aula en el que s'explica quina és la situació i es demana als alumnes que l'anomenin pel seu nom sentit i que li parlin d'acord amb el seu gènere. Segons l'escola i la família, molts dels alumnes ja eren conscients abans de posar-los en situació i es van adaptar

força bé i amb rapidesa a la nova situació. Es va fer la lectura d'un conte creat per Chrysallis que tracta sobre menors trans*. A més, actualment es va treballant com a escola la diversitat de gènere. Per tant, automàticament van posar en funcionament el protocol d'actuacions d'atenció a infants i adolescents transgènere o intersexuals en els centres educatius. Segons els experts entrevistats, a Catalunya és un protocol d'obligat compliment que algunes escoles desconeixen.

Aquests resultats coincideixen amb la veracitat de les declaracions anteriors sobre l'associacionisme (Aventín Ballarín, N. 2015). L'existència de les associacions com Chrysallis proporcionen informació i assessorament a tota persona que vulgui ajuda i contribuir al desenvolupament d'un nen o nena transsexual. L'assistència proporcionada a l'escola ha estat pràcticament essencial per poder dur a terme una bona gestió de la situació, tant psicològica com administrativa. En general, els equips i departaments d'orientació tenen pocs recursos i el seu personal no està format per a atendre i orientar sobre aquests temes. Existeix una burocratització excessiva que preval la realització d'informes psicopedagògics per a l'alumnat i poc temps per a orientar i realitzar accions vinculades amb qüestions de gènere, diversitat sexual i identitat i expressió de gènere o qualsevol altra diversitat que no sigui la d'aquell alumnat que "no arriba" al currículum prescriptiu.

El segon objectiu marcat "**saber quins factors afecten la vida d'un infant transsexual**" s'ha preguntat a través de les mateixes entrevistes els aspectes següents: **1) Procés de trànsit 2) Què pot afectar el canvi d'un menor transsexual.**

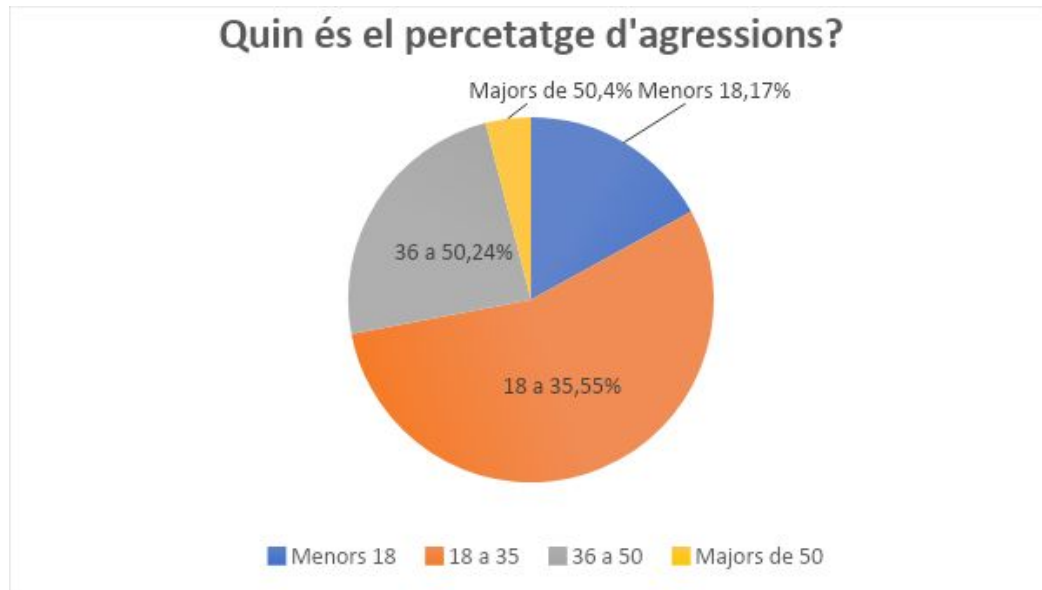
- 1) Pel que fa al **procés de trànsit** d'un infant trans*, basant-se en l'experiència personal de la menor i la seva família entrevistada analitzada en l'entrevista familiar i la trobada informal amb la menor, ha sigut un procés correcte. Correcte en el sentit que no ha patit cap inconvenient ni por a l'hora de mostrar-se i fer el canvi. La família entrevistada declara que la seva filla ja donava inputs des d'infantil, concretament P3. Als inicis, la família pensava que es tractava d'un nen que començava a marcar la seva orientació sexual, és a dir, homosexual. Però, amb el pas del temps, donava a entendre un canvi de gènere adoptant rols femenins dictats pels estereotips socials. Aquesta experiència demostra la certesa dels arguments de l'associació Chrysallis

(2018) sobre la confusió que poden crear els infants a les seves famílies de la seva identitat de gènere. En el moment que la menor s'expressava d'aquesta manera, la família va començar a mobilitzar-se i buscar assessorament per saber què li estava passant a la seva filla i que podria passar en un futur, per tal de saber com haurien d'actuar.

No va ser fins a cicle inicial, concretament a 1r de primària, que va decidir que tothom la tractés en femení i l'anomenessin pel seu "nom sentit"⁴. Tothom ja estava al cas pel seu comportament anterior i no va ser difícil que tothom portés la situació amb total normalitat i respecte. Segons la família, no van tenir cap problema, excepte en l'àmbit familiar, ja que va trencar expectatives que algunes persones d'edat més avançada havien creat. Per tant, el procés de trànsit de l'experiència personal ha estat i és un canvi totalment respectat i natural.

Pel que fa les entrevistes amb els experts, la transició es refereix a un temps de duració indefinit, pel qual una persona deixa de ser identificada exclusivament pel sexe assignat en el naixement. Coincidint amb les declaracions de Velasco Malagón, T. (2017). Chrysallis afirma que les famílies que es posen en contacte amb ells i elles són molt variades. Cadascuna té les seves pors i dubtes, si això pot ser d'aquesta manera, si és una cosa passatgera o que l'infant està imitant. L'associació proporciona tota mena d'ajudes, però el principal objectiu és fer veure a les famílies que és primordial donar suport i estima als seus infants, d'aquesta manera el seu procés de trànsit serà molt més fàcil. Els experts afirmen que és molt possible trobar-se amb resistències i rebutjos. Per tant la transfòbia existeix en procés de trànsit. Segons la informació i els percentatges proporcionats pels experts, les agressions homofòbiques i transfòbiques recollides dels darrers tres anys, el 17% de les víctimes són menors de 18 anys. Concretament afirmen que la majoria d'aquestes agressions, tan verbals o físiques, es troben dins de l'àmbit escolar.

⁴ Nom triat per la persona i que pot o no coincidir amb el nom registral, sense que això hagi d'influir en el reconeixement del mateix en tots els àmbits.

Imatge 2: Edat de les víctimes d'agressions a menors LGBTI+fòbiques

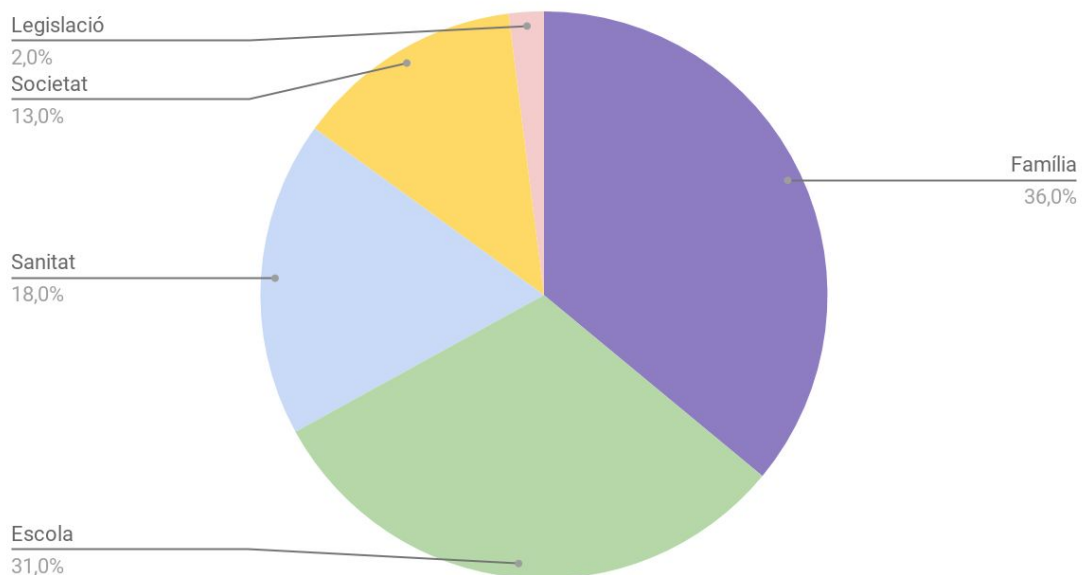
Tal i com es veu en el gràfic, es confirmen els principis sobre les persones que pateixen aquestes discriminacions són de totes les edats i que es poden donar a qualsevol situació laboral, escolar, als carrers... El fet de tenir una orientació sexual o identitat de gènere diferent a la resta fa vulnerable a aquest col·lectiu davant de la societat. Per tant, després d'aquests resultats es qüestiona les paraules inicials de la Declaració Universal de Drets Humans: "Tots els éssers neixen lliures i iguals en dignitat i drets" Jernow, A. (2012).

- 2) Quant als **factors que poden afectar el canvi d'un menor transsexual** cal dir que el tots els entrevistats coincideixen que els més importants són la família i l'escola. Tot i que realment els altres factors que insereixen en el procés de trànsit són la sanitat, la societat i la legislació. La formació de la identitat de gènere en la infància és un procés complex, que passa per una acte-identificació, en la qual s'evidencia en quina mesura s'ajusten o trenquen amb les categories socials de dones i homes, que se'ls van assignar en el naixement i com això modelarà la relació amb el seu entorn, Gutiérrez Usillos, A. (2017). Per aquest motiu la relació amb el seu entorn és tan important i significativa.

Per part de l'àmbit familiar, ajuda molt en el procés el fet que els acompanyin i li proporcionin un espai segur per desenvolupar la seva veritable identitat sexual, tal com s'especifica a la Guia d'acompanyament de Chrysallis (2018). Aquestes afirmen que la família no ha de decidir sobre el seu gènere i nom sentit, ja que

pot afectar greument al creixement de l'infant i el seu desenvolupament psicològic. Després d'analitzar els resultats dels entrevistats, s'ha concretat quin és el percentatge de cada factor a l'hora d'incidir en la vida dels menors trans*, en aquest cas concret.

Factors implicats en el procés de tansició

Imatge 3. Percentatge dels factors que incideixen en el procés de tansició dels menors

Quant a l'àmbit escolar, no només és important una bona gestió per parts del claustre de la situació, sinó que existeixi respecte i una bona conducta per part de l'alumnat. Per part del claustre i l'escola, existeix el protocol d'obligat compliment, tal i com s'especifica dins la Llei 11/2014, l'incompliment d'aquest és totalment denunciabile. Totes les escoles estan obligades a complir-ho per no afectar negativament als infants que es trobin en aquesta situació. En el cas de l'experiència personal, l'escola ha fet un compliment correcte de la Llei i el protocol. Segons els resultats de les entrevistes amb els experts, en aquest protocol especifica una sèrie de pautes a seguir, els més destacats per ells són: cal respectar a la persona, tractar-la pel seu nom sentit, entregar els seus informes i notes amb aquest nom, tot i que a l'expedient acadèmic no es podrà realitzar el canvi fins que no ho hagi canviat al DNI. A més, cal que aquesta persona vagi al bany y vestuari que li correspon amb el seu gènere sentit i l'equip docent del centre té l'obligació d'alerta en cas que la persona pateixi qualsevol agressió o discriminació. Si es dona una incorrecta gestió d'aquestes situacions, és on el menor pot patir assetjament per part dels alumnes, ja que la

mateixa escola no està respectat des d'un inici els drets de l'infant. És important destacar que en l'experiència personal els alumnes i l'escola ha realitzat un fort suport a la menor i han fet que ella mateixa visqui la seva realitat amb més naturalitat.

Quant a la sanitat, segons les declaracions de la família, van rebre una atenció molt adequada i això ha permès que la nena tingui més seguretat en ella mateixa sobre el seu futur cos. La pediatra, va demanar informació perquè el servei de sanitat també té mancances d'informació alhora de rebre infants trans*. Després de la mobilització per part de sanitat, la pediatra pot respondre a totes les preguntes que té la menor sobre el desenvolupament del seu cos, què ha de fer, com serà, per què... Tenir el suport d'una persona adulta i experta en aquest àmbit, segons els experts, reconforta a l'infant, buida els seus dubtes i pors i dona seguretat, tant en l'aspecte psicològic com físic.

Quant el factor legislatiu, no insereix directament en la vida d'un menor trans*. Segons les declaracions de tots els entrevistats, coincideixen que el fet de ser de curta edat fa que ells mateixos no s'impliquin en la legislació. És a dir, els infants viuen la seva realitat amb innocència i naturalitat perquè és el que realment senten. D'aquest factor podríem dir que s'encarrega més la família. Tot i que és cert que directament l'influeix, ja s'ha de garantir per la seva seguretat, la seva educació i el seu procés a través de la Llei 11/2014. Però, aquests menors tenen més preocupacions i viuen més la realitat del seu procés des de l'escola i el seu entorn de persones més properes.

L'últim factor que insereix en aquest canvi és la societat. Per part de l'experiència personal entrevistada, la societat no afecta tant a la menor, ni positivament ni negativament. Això és degut a que la nena es presenta en societat com a nena o simplement no dona explicacions sobre el seu canvi. La menor expressa que no va amb un cartell on explica qui és perquè ningun ho fa i ella no és diferent a la resta. A més, el fet de fer el canvi tant d'hora fa que en el seu físic no es trobi tan diferent com pot ser el procés d'una persona adulta. Per tant, ja que el físic i les aparences és el primer la societat veu de cada persona, quasi bé mai la jutgen. És cert que com s'ha argumentat anteriorment, existeix molta desinformació en la societat sobre les persones transsexuals. Aquesta desinformació porta molts cops a una discriminació per allò que és desconegut, tal i com fa referència Chrysallis (2018). Aquest conjunt de

resultats coincideixen amb les declaracions cercades anteriorment de *Chrysalis*. S'especifica el fet que molts dels conceptes són desconeguts per aquests infants, els hi fa ser més vulnerables a l'hora de patir una situació transfòbica. Aquesta menor, no concep la seva situació com estranya i és perquè realment no ho és i aquesta visió d'ella mateixa fa que la societat no tingui un gran paper dins el seu canvi.

CONCLUSIONS

L'article tenia com a objectiu l'anàlisi del trànsit de gènere en infants transsexuals s'ha portat a terme a partir de tres dimensions: la transsexualitat, l'infant i l'actualitat. La valoració s'ha fet en funció dels dos objectius previstos juntament amb els autors de referència i les entrevistes als testimonis.

Quant al primer objectiu, els resultats ens diuen que la realitat dels menors transsexuals actualment està molt més avançada que anteriorment. El col·lectiu i totes aquelles persones que els hi donen suport han fet possibles molts dels canvis que existeixen avui dia. Els infants trans* han de tenir els mateixos drets que els infants cis, encara que això, no s'ha pogut aconseguir pel moment. Existeix una gran mancança d'informació sobre la gestió del procés i sobre el mateix procés. El més significatiu d'aquests resultats és que únicament l'escola creu que estan prou informats respecte la gestió d'una situació amb un menor trans*, tot i això, ha necessitat mobilitzar-se per informar-se sobre com actuar. Tant la família com l'escola va haver de buscar assessorament d'una gran associació estatal com és *Chrysalis*. Gràcies a aquesta entitat i moltes altres, aquest col·lectiu avança dins el nostre món i lluiten per arribar aquells drets que encara no tenen els menors trans*. Les ajudes que proporcionen aquest tipus d'associacions actualment són essencials. Les entitats són claus per combatre la homogeneïtzació cultural i obrir les portes a altres realitats, cossos, desitjos i sabers.

A nivell estatal, la legislació no especifica gaire sobre la intervenció psicosocial amb menors, mentre que regula l'accés a l'atenció sanitària i de cirurgia per als majors d'edat. Existeix la possibilitat de la litigació, en aquest cas, seria un jutge qui fixant-se en les condicions concretes i individuals de cada cas.

Quant a la gestió del trànsit, de manera recent, les unitats estan oferint ajuda als menors i les seves famílies a través de l'accés a la informació, contactant amb escoles

i altres institucions per a facilitar l'ús dels seus noms sentits, accés als banys, etc. Existeix una disparitat no sols enfront de l'accés de les hormones, si no també respecte a l'edat a la qual es permet el canvi de sexe. És rellevant destacar que no totes les comunitats autònomes ofereixen una protecció i atenció social als menors trans* davant el seu dret a tenir una identitat de gènere diferent que l'assignada en el naixement. Tampoc s'ofereixen tractaments de reassignació de gènere, ni accés a la cirurgia dins de la possibilitat de serveis de la seguretat social en les crides UTIG (Unitats de Trastorns d'Identitat de Gènere)⁵, que mostren un panorama heterogeni de serveis públics de salut i no tenen els mateixos estàndards i requisits. El recorregut que han de fer aquests menors és anar al pediatre, ser remesos al psicòleg i al psiquiatra, que han de confirmar el diagnòstic que li remet al seu torn a l'endocrí. Sovint les Unitats de Trastorns de la Identitat de Gènere tenen reserves i es resisteixen a tractar als menors de 18 anys, centrant-se en documentar el trastorn i la no conformitat de gènere, per a poder afirmar millor un diagnòstic de trastorn de disfòria de gènere més tard (Platero, R. 2014).

Això té relació amb el segon objectiu de l'anàlisi, ja que els factors influeixen de manera molt directa en el procés de canvi de gènere d'un menor. Actualment segueix existint la transfòbia, el terme del qual, els menors cis no coneixen ja que ells no arriben a patir la mateixa discriminació que arriben a viure els infants transsexuals. Aquesta discriminació, per sort, no és la realitat de molts d'aquests menors. Això és degut al gran suport i estima que reben del seu entorn, tant escolar com familiar i d'altres. Després de valorar tots els resultats, aquest suport és primordial per arribar a viure un bon procés de canvi. A l'actitud dels menors trans* això es veu molt reflectit alhora de compartir la seva realitat pròpia amb la resta del món. No obstant, parant-nos a mirar les conseqüències de l'assetjament escolar, els canals normalitzadors existents i les opressions i malestars presents en els centres educatius, resulta urgent fer dels centres educatius llocs d'afecte, de curiositat, d'imaginació, on escapar de tanta norma i on poder ser.

El més significatiu dels resultats és que les mancances detectades ens fan plantejar la idea d'educació davant d'aquestes situacions. Si hi ha un bon ús de la informació i dels coneixements que es proporcionen als alumnes. Es planteja la possibilitat d'arribar a una pedagogia *queer*. Si a la pedagogia li afegim el terme *queer*, com a rar, dissident, subversiu, transgressor... es facilita l'obtenció d'algunes claus que al mateix temps

⁵ UTIG: Unitats mèdiques destinades únicament al tractament dels trastorns de gènere.

poden ser resumides dins d'una pràctica educativa des de la a-normalitat, que pretén l'anàlisi d'opressions, que qüestiona la diversitat com alteritat, que no creu en els binomis limitants i que entén l'educació com un procés afectiu. Per poder parlar de pedagogies *queer*: incorrecció educativa, actuació que parteixi dels marges per a poder desmantellar l'imposat. Apunta al fet que l'educació pot ser una col·laboradora en l'apoderament de les realitats humanes fins al moment subordinades a la hegemonia (Sánchez Sáinz, M. 2019). Tal vegada és la primera pedagogia que pretén enfonsar el discurs *cisheterosexual i normatiu que engloba tot el sistema educatiu formal, des de la normativa reguladora fins a les aules, que posa en qüestió les identitats essencialistes i binàries, que visibilitza la dissidència sexual d'una manera apoderant i que estableix aliances amb les capacitats no normatives, amb la raça, amb la classe social i amb els cossos invisibles de manera interseccional. Al mateix temps, caldria començar per fer una enorme crítica a la normalitat, al principi de normalització com a columna vertebral de la pedagogia. No fer que incloem al "diferent", sinó de qüestionar què ens fa percebre uns certs cossos, unes certes maneres de ser, unes certes identitats com a diferents. Diferents a què? Potser aquesta idea és una simple utopia i seria un nou punt de partida per a una futura recerca pròpia.

Respecte les limitacions amb els participants, donada la situació actual, la disponibilitat ha sigut escassa, alhora d'establir contacte i de tenir una conversació directa.

Una vegada finalitzada la recerca i tenint en compte les limitacions d'aquest treball, uns futurs estudis podrien anar relacionats amb l'anàlisi de com millorar aspectes alhora de la gestió, la visibilitat del col·lectiu i de prendre consciència sobre els menors trans*. Si seria possible crear una pedagogia *queer* i portar-la a terme a les aules.

REFERÈNCIES

- APA (2016). Manual diagnòstic i estadístic dels trastorns mentals.
- Bello Ramírez, A. (2018). “*Hacia una trans-pedagogía: reflexiones educativas para incomodar, sanar y construir comunidad*”, Debate feminista.
- Carrera, M. V.; Cid, X. M. i Lameiras, M. (2018). “*El status queer o la utipía posible: aportaciones de la pedagogía queer para la construcción de nuevos imaginarios identitarios*”, Pedagogías queer, CELEI, Chile.
- Chrysallis.org.es. (2018). *CHRYSALLIS – Asociación de Familias de Menores Transexuales*. Cercat a: <https://chrysallis.org.es/>
- Dácil García, Y. (2017). *La transexualidad en el ámbito educativo: Abrazando a la diversidad*. [online] Riull.ull.es. Cercat a: <https://riull.ull.es/xmlui/bitstream/handle/915/5223/LA%20TRANSEXUALIDAD%20EN%20EL%20AMBITO%20EDUCATIVO%20ABRAZANDO%20A%20LA%20DIVERSIDAD%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Departament d'Ensenyamnet (2016). *Documents per a l'organització i la gestió dels centres. Actuacions del centre en diversos supòsits*. Catalunya: Generalitat de Catalunya.
- Gutiérrez Usillos, A. (2017). *Trans*. Diversidad e identidades y roles de genero*, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, Madrid.
- Huerta, R. (2016). *Transeducar. Arte, docència y derechos LGTB*, Egales, Madrid.
- Jernow, A. (2012). *Nacidos libres e iguales..* [online] Ohchr.org. Cercat a: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/BornFreeAndEqualLowRes_S P.pdf
- Kirichenko, K. (2019). *UN Treaty Bodies advance LGBTI rights*. [online] ILGA. Cercat a: <https://ilga.org/treaty-bodies-advance-LGBTI-rights>
- Leiva Olivencia, J. J.; Martín Solves, V. M.; Vila Merino, E. S. i Sierra Nieto, J. E. (2015). *Género, educación y convivencia*, Dykinson, Madrid.
- Llei 2/2016, del 29 de març, d'Identitat i Expressió de Gènere i Igualtat Social i no Discriminació de la Comunitat.

Llei Orgànica 2/2006 del 3 de maig, d'Educació, 4 de maig de 2006, Boletín Oficial del Estado (BOE).

Missé, M. I Solá, M. (2009). *Transexualidades. Otras miradas posibles*, Egales, Barcelona.

Platero, R., 2014. *Transexualidades*. 2nd ed. Barcelona: Edicions Bellaterra, S.L.

Portal Jurídic de Catalunya. (2014). *Cercador de normativa*. [online] Cercat a: https://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&mode=single&documentId=672704&language=ca_ES

Reguero, P. (2019). *De Carmen a Kano: cuatro décadas de historia trans*. [online] www.elsaltodiario.com. Cercat a: <https://www.elsaltodiario.com/transexualidad/de-carmen-a-kano-cuatro-decadas-de-historia-trans->

Sánchez Sáinz, M., 2019. *Pedagogías Queer*. Madrid: Catarata.

Velasco Malagón, T. (2017). *Representaciones sociales de la transexualidad y de las personas transexuales en España*. Doctorado. Universidad Complutense de Madrid.

ANNEX 1: ENTREVISTES

Annex 1.1. Entrevista família

Com ha sigut la situació a l'escola per la teva filla?

Com ho ha gestionat l'escola?

Creieu que estan suficientment informats?

Heu tingut cap problema?

Heu recorregut a ajuda externa per a la situació de l'escola?

Annex 1.2. Entrevista escola

Com gestiona aquesta situació el claustre?

Com ho mostreu als alumnes?

Heu tingut algun inconvenient amb alguna família, alumne, mestre...?

En quin moment creieu que aquest col·lectiu pot arribar a tenir problemes a l'escola?

Necessiteu informació en el moment d'actuar?

Creieu que els docents, en general, estan suficientment informats per actuar immediatament?

Annex 1.3. Entrevista experta

Creus que els mestres, en general, estan suficientment formats per atendre a les necessitats que pugui presentar un menor trans* a l'escola?

Com es pot detectar la transfòbia a les aules?

Creus que es deuria introduir dinàmiques innovadores a les escoles respecte a la transsexualitat?

La ignorància sobre el tema davant de la societat afecta a l'infant?

Com afecta als menors que no es respecti la seva identitat?

Com es produeix el trànsit social d'aquests menors?

Quins són els "mites" de la transsexualitat?

Quina és la situació legal actual dels infants transsexuals?

Annex 1.3. Entrevista Chrysallis

Com reacciona la societat davant aquests casos de menors transsexuals?

Creus que els mestres, en general, estan suficientment formats per atendre a les necessitats que pugui presentar un menor trans* a l'escola?

Com es produeix el trànsit social d'aquests menors?

Quan un alumne comença el trànsit social de canvi de gènere, que deuria fer una escola?

Amb quins dubtes arriben els pares?

Quina és la situació legal actual dels infants transsexuals?

Creieu que l'àmbit legal actual afavoreix aquest menors?

La ignorància sobre el tema davant de la societat afecta a l'infant?

Com afecta als menors que no es respecti la seva identitat?